

ДРУШТВО ЗА АНТИЧКЕ СТУДИЈЕ СРБИЈЕ

**АНТИКА И САВРЕМЕНИ СВЕТ:
ЕПИСТЕМИОЛОШКИ ЗНАЧАЈ ДРЕВНИХ ЗНАЊА
АНТИЧКИХ АУТОРА И У ПОЗНИЈОЈ ТРАДИЦИЈИ**

13. међународни научни скуп

КЊИГА РЕЗИМЕА

БЕОГРАД
5–7. новембар 2021.

ЛАЗАР АКСЕНТИЈЕВИЋ, докторанд
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

ГОДИШЊАК МАТИЦЕ СРПСКЕ О ИСКОПАВАЊИМА У СТОБИЈУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

У раду се приказују извештаји о археолошким ископавањима античког града Стоби у долини Црне Реке, објављивани у „Годишњаку Матице Српске“. Радови су започети 1924. године, а нарочито плодносна 1930. година доноси на светлост дана античко позориште: арену за гладијаторске игре и мермерна седишта на којима се могу прочитати и имена древних закупаца. Професор Београдског универзитета Владимир Петковић са тимом археолога тада је пронашао низ предмета велике уметничке и научне вредности. Анализом извештаја у „Годишњаку Матице Српске“ о ископавањима Стобија приказаћемо како су она, у периоду између два светска рата, допринела сагледавању прошлости и историје овог града.

Кључне речи: Стоби, Филип V Македонски, Тит Ливије, арена, палата, базилика, мозаици.

АЛЕКСАНДРА БАЈИЋ
Друштво „Влашићи“
Београд

МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ
Астрономска опсерваторија
Београд

НОВАЦ АКРАГАНТА – МОГУЋЕ АСТРОНОМСКО ТУМАЧЕЊЕ

Новац је, по дефиницији, средство плаћања. Кују га владари, преко својих ковничара. Новац има своју номиналну вредност, која је већа и уочљивија, ако је кован од драгоцених материјала, као што су сребро и злато. Из истих разлога, на новац се утискује оно што заједница сматра вредним. Тако, новац постаје одраз система вредности једног друштва. Новчићи из Акраганта (дорска колонија на Сицилији, данас Агриђенто), ковани између 420. и 406. године старе ере, предмет су интересовања у овом раду. Познати су по лепоти и прецизности израде. Визуелне представе на њиховој површини су тумачене одавно, о чему постоје белешке још из времена античког Рима. Желели смо да испитамо једну додатну могућу функцију ових новчића: ако се визуелне представе на њиховој површини схвате као симболи сазвежђа, они могу да функционишу као врста подсетника за поморце, тј. за оријентацију уз помоћ звезда и сазвежђа, јер описују сазвежђа која су истовремено излазила и залазила у 5. веку старе ере. Знање о небу и његовим законитостима имало је високу вредност за античке Грке и сматрано је даром богова.

Кључне речи: Акрагант, антички грчки новац, сазвежђа, Рак, Орао, Зечица

ALEKSANDRA BAJIĆ
Society "Vlašići"
Belgrade

MILAN S. DIMITRIJEVIĆ
Astronomical Observatory
Belgrade

COINS OF ACRAGAS – A POSSIBLE ASTRONOMICAL INTERPRETATION

Money is, by definition, a means of payment. It is forged by rulers, through their minters. Money has its nominal value, which is greater and more visible insofar as if the coins are minted from precious materials, such as gold and silver. That is why coins are impressed by what the community considers valuable. Thus, money can mirror the value system of a certain society. Coins from Acragas (Doric colony at Sicily, today Agrigento), minted between 420 and 406 BC are the subject of analysis in this paper. These are known for their beauty and meticulous workmanship. The visual representations at the surface of these coins have been interpreted a long time ago, about which there are notes from the times of ancient Rome. We would like to examine the possibility for an additional function of these coins: if the visual representations imprinted on the surface of the coins are understood as the symbols of constellations, they can function as a kind of reminder for navigation and orientation using the stars, because they could describe constellations that rose or set at the same time in the fifth century BC. Knowledge of the sky and its laws had a high value for the ancient Greeks and was considered as a gift of the gods.

Key words: Acragas, coins, constellations, Crab, Eagle, Hare, astronomy

Проф. др СНЕЖАНА БОЖАНИЋ
Проф. др МИЛИЦА КИСИЋ БОЖИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

Доц. др ДЕЈАНА ВАСИН
Филозофски факултет Пале
Универзитет у Источном Сарајеву

ЛИЧНОСТИ АНТИКЕ У СРПСКИМ СРЕДЊОВЕКОВНИМ НАРАТИВНИМ ИЗВОРИМА

Славне личности и јунаци античког периода су у српским средњовековним наративним изворима врло честа појава. Било да се ради о узорима које су средњовековни писци имали у античком стилу писања или о поређењу средњовековних владара и других знаменитих личности са античким јунацима, овај феномен је врло значајна појава поготово када су у питању средњовековна житија српских владара-светитеља. Неретко се они пореде са Цезаром, Филипом и Александром Македонским, али и другим личностима античког периода. У раду се анализирају управо овакве паралеле и тумаче на основу утицаја и једних и других у периодима у којима су живели. Такође се анализира и перцепција античких јунака у делима средњовековне књижевности.

Кључне речи: антика, средњи век, владари, јунаци, житија

Др ЗОЈА БОЈИЋ
Институт за књижевност и уметност
Београд

БАШТЕ, ВРТОВИ, ВОЋЊАЦИ У ЛИКОВНИМ ДЕЛИМА ЕВРОПСКЕ АНТИКЕ

Антички историчари уметности у својим делима су оставили записе о јавним и приватним баштама, вртovima и воћњацима свог стварног окружења или као о темама ликовних уметности. У овом раду се разматрају ти пасажии књижевних текстова Витрувија (1. век пре н.е.), Плинија Старијег (1. век н.е.), Филострата Старијег (вероватно 2. век н.е.), Филострата Млађег (вероватно 3. век н.е.) и Калистрата (вероватно 3. или 4. век н.е.) у којима се на сличне и различите начине помињу ове теме. У раду се анализирају нека од значења тих тема према овом књижевном материјалу и према сачуваним ликовним делима и разматра се настављање ове традиције као и модификације неких од тих значења у каснијој ликовној уметности.

Проф. др НЕМАЊА ВУЈЧИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

АТИЧКЕ МАНУМИСИЈЕ И ЕКОНОМСКА УЛОГА РОПСТВА У КЛАСИЧНОЈ АТИНИ

Епиграфска баштина Атине позног класичног доба оставила нам је низ натписа (*IG II² 1553-1578*, око 330-320. пре н.е.) који бележе процедуру ослобођења робова, њихова имена, а често и друге податке (порекло, име господара, дему, старост, занимање). Ови текстови су познати као „атичке манумисије“ или „фиале натписи“; назив потиче од сребрних посуда (φιάλαι), вредних тачно сто драхми, које су нови ослобођеници поклањали атинској држави, у склопу процедуре манумисије. С обзиром на фрагментарно стање ове серије натписа и насумичан карактер листа, подаци које нам нуде „атичке манумисије“ не могу се тек тако генерализовати и третирати као неоспоран узорак робовске популације. Упркос томе, чињеница да део манумисија садржи информацију о занимању робова, које је несумњиво остало непромењено и после ослобођења, омогућује нам редак и вредан увид у привредну структуру и значај робовског рада, дајући, на пример, могући одговор на питања робовских професија и разлике у броју робова између занатских и пољопривредних делатности. Ради исправног тумачења ових драгоцених података биће неопходно водити рачуна и о преовлађујућим модерним схватањима о улози робовског рада у привреди класичне Грчке.

Кључне речи: Атичке манумисије, φιάλαι, класична Атина, рад робова, економска улога ропства.

Prof. NEMANJA VUJČIĆ, PhD
Faculty of Philosophy
University of Belgrade

THE ATTIC MANUMISSIONS AND THE ECONOMIC ROLE OF SLAVERY IN CLASSICAL ATHENS

Epigraphic legacy of the late Classical Athens gave us an epigraphic dossier (*IG II² 1553-1578*, ca. 330-320 BC) recording the procedure of the slave manumission, the names of the

slaves involved and often other information as well (their origin, masters' names, deme, age, profession). These texts are known as "the Attic Manumissions" or "the Phialai Inscriptions", named so after the silver bowls (φιάλαι), worth exactly hundred drachmas, given to the Athenian state by the new freedmen as a part of the manumission procedure. Considering the fragmentary state of these inscriptions as well as the random character of the lists, information gain from them cannot be safely generalized or treated as a reliable sample of the entire slave population. In spite of this objection, the fact that a significant part of manumissions contain information about the professions of the slaves (professions that undoubtedly remained unchanged after manumission) does enable us to gain a rare and valuable insight into the economic structure and importance of the slave labour, providing us with a possible answer to the questions such as typical slave occupations and ratio of slave employment between crafts and agriculture. To obtain proper understanding of this precious evidence it is necessary to take into account the accepted modern views on the role of the slave labour in the economy of Classical Greece.

Key words: The Attic Manumissions, φιάλαι, Classical Athens, slave labour, economic role of slavery.

Др МИРЈАНА ГЛИГОРИЈЕВИЋ МАКСИМОВИЋ
Београд

ОДЈЕЦИ АНТИКЕ У СКУЛПТУРИ СТУДЕНИЦЕ

Декоративна скулптура на фасадама Богородичине цркве у Студеници изузетно је богата. Она украшава три портала, прозоре, трифору на источној апсиди и кровни венац. Посебно се истичу скулптуре на тимпану западног портала, који је посвећен Богородици и трифора на апсиди. На довратницима портала и трифоре исклесане су бројне представе, као што су животиње, птице, митолошка бића, обавијене богатом врежом, које асоцирају на антику. Камена пластика дело је приморских мајстора и носи одлике романичког стила. Иако се за поједине елементе могу наћи паралеле на порталима у областима Емилије Ромање и Апулије, скулптура Студенице представља оригинално остварење врхунског квалитета.

Др СРЂАН ДАМЊАНОВИЋ
Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

ПОРЕКЛО И САВРЕМЕНОСТ ПОЈМА АЛИЈЕНАЦИЈЕ

Проблем алијенације је у другој половини двадесетог века био привилегована философска тема. Када је време заиста на дневни ред поставило проблем отуђеног рада и живота, тј. када је почео да доминира прекарни рад у загрљају високо развијене информатичке технологије, проблем алијенације скоро да је нестао са философске сцене. Родно место концепта алијенације може се пронаћи у философији хеленистичке епохе, посебно у стоичким учењима, која су проповедала и развијала различите стратегије мирења са алијенираним стањем. У средњем веку развија се и теза о првобитном греху, греху којим се човек отуђује од бога (alienus) и то насупрот гностичком учењу о Богу као странцу. Закључујемо да је у системском смислу појам алијенације развијен до крајњих

граница хеленистичке епохе у Платиновом делу, а да данас различите концепције алијенације одустају од постизања идеала целовитог и Једног бића.

Кључне речи: алијенација, прекарни рад, првобитни грех, Једно, стваралаштво, мирење са алијенираним

МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ
Астрономска опсерваторија, Београд

ЗАНИМЉИВИ ПРИМЕРЦИ ИЗ ЗБИРКЕ РИМСКОГ НОВЦА СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА III

На последња два скупа приказали смо изванредан број занимљивих примерака римског новца који су припадали некадашњој Збирци Сергија Димитријевића (Пирот, 1912 – Београд, 1987). Овде ћемо описати још десет примерака, одабраних пошто се везују за неку занимљиву причу. Цареви и царице којима припадају су: Октавијан Август, Клаудије I и Агрипина млађа, Галба, Веспазијан, Трајан, Антонин Пије, Септимије Север, Елагабал, Галерије и Евгеније. Уз податке о новцу дати су и краћи описи живота помињаних римских владара.

MILAN S. DIMITRIJEVIĆ
Astronomical Observatory, Belgrade

INTERESTING SAMPLES FROM THE COLLECTION OF ROMAN COINS OF SERGIJE DIMITRIJEVIĆ III

At the last two conferences, we presented a number of interesting specimens of Roman coins that belonged to the former Collection of Sergije Dimitrijević (Piro 1912 – Belgrade 1987). Here we will describe ten more specimens, selected because they are related to an interesting story or represent good examples. The emperors and empresses to whom they belong are: Augustus, Claudius I and Agrippina the Younger, Galba, Vespasian, Trajan, Antoninus Pius, Septimius Severus, Elagabalus, Galerius and Eugenius. Along with the information about the coins, brief descriptions of the lives of the mentioned Roman rulers are given.

МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ
Астрономска опсерваторија, Београд

КОНСТАНТИН КАЛАХАНИС
New York College, Атина

ЕВСТРАТИЈЕ ТЕОДОСИУ
Секција за астрофизику, астрономију и механику
Катедра за физику, Атински универзитет

КРЕТАЊЕ ВРТЛОГА ПРЕМА АНАКСИМЕНУ, ЕМПЕДОКЛУ И АНАКСИМАНДРУ: ПОСТИГЊУЋЕ У ИЗУЧАВАЊУ МЕХАНИКЕ ФЛУИДА

У пресократовској философији постоји неколико извештаја који говоре о утицају механичких појава на стварање света и посебно вртлога. Анаксимен (око 585 – око 528. пре н.е.), саопштава о концентрацији примарног елемента, ваздуха, чије је вечно ротационо кретање или вртлог унутар

Бесконачног узрок стварања свих ствари, небеских тела, Земље и бића. Према Емпедоклу (око 495 – око 435. пре н.е.) постоје четири основна елемента: земља, ваздух, ватра и вода и две силе, Љубав (привлачна) и Свађа (одбојна), које су одговорне за њихово мешање у ротационом кретању (вртлогу). Ово кретање је започео и њиме управља Нус (Ум). С друге стране, Анаксагора (око 500 – око 428. пре н.е.) тврди да основни градивни материјали – хомеомерије – врше турбулентно кретање под утицајем Ума. Овде ћемо размотрити ротационо кретање са стварањем вртлога као значајну етапу у проучавању механике флуида.

MILAN S. DIMITRIJEVIĆ
Astronomical Observatory, Belgrade

KONSTANTINOS KALACHANIS
New York College, Athens

EFSTRATIOS THEODOSSIOU
Section of Astrophysics, Astronomy and Mechanics
Department of Physics, University of Athens

THE MOTION OF VORTEX ACCORDING TO ANAXIMENES, EMPEDOCLES AND ANAXAGORAS: A MILESTONE IN THE STUDY OF FLUID MECHANICS?

In the field of Presocratic philosophy there are several reports that speak of the influence of mechanical phenomena in the creation of the world and specifically of the vortex. Anaximenes (c. 585 - c. 528), refers to the concentrations of the initial element, the air, which eternal rotational motion or vortex within the Infinite is cause of the creation of all things, celestial bodies, Earth and beings. According to Empedocles (c. 495 – c 435 B.C.) there are four basic elements: earth, air, fire and water and two forces, Love (attractive) and Strife (repulsive) are responsible for their mixing in the rotational motion (vortex) started and governed by Nous (Mind). On the other hand, Anaxagoras (c. 500 - c. 428 B.C.) claims that the basic building blocks of matter -the homeomeri- perform turbulent motion under the influence of the Mind. We will consider here the rotational motion with creation of vortex as a milestone in the study of fluid mechanics.

Prof. dr DRAGO ĐURIĆ
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

KSENOFAN I HERODOT – ISTINOLIKOST I OPOVRGLJIVOST

Ja ću u svom izlaganju pokušati da ukažem na to da za savremenu filozofiju važni pojmovi istinolikosti i opovrgljivost imaju prilično jasan koren u antičkoj Grčkoj. Ksenofan bi se mogao smatrati misliocem u svedočanstvima o čijem učenju se pojavljuju prve opaske o epistemološkim pitanjima. Prema jednom sačuvanom fragmentu njegovog učenja može se utvrditi da on jasno razlikuje nesporno znanje od mnjenja (Sex. Emp. *Adv.math.* 740.10), tvrdeći da mi nikada ne možemo imati nesporno znanje. Mi samo možemo, tvrdi se u drugom svedočenju, vremenom istražujući, unapređivati naša mnjenja (Stob. *Ecl.* 1.8.2). Parmenid mnogo detaljnije argumentuje ovu razliku, dok Platon u osnovi smatra da naša mnjenja o empirijskom svetu, bez obzira na stepen opravdanosti, mogu samo ličiti na istinu, dok nesporno znanje vezuje za svet ideja. U Herodotovom razmatranju teorija o letnjim poplavama koje izaziva reka Nil (Hdt. *His.* 2. 20–24) možemo uočiti prvo svedočanstvo o razlikovanju relevantnih od nerelevantnih teorija zasnovano na kriterijumu opovrgljivosti. Na istom mestu može se uočiti njegov pokušaj rangiranja relevantnih teorija prema stepenu uverljivosti.

Ključne reči: Ksenofan (oko 570 – oko 478. pre n.e.), Herodot (oko 484 – oko 430/420. pre n.e.), istinolikost, opovrgljivost, mnjenje, znanje.

Prof. DRAGO ĐURIĆ, PhD
Faculty of Philosophy
University of Belgrade

XENOPHANES AND HERODOTUS – TRUTHLIKENESS AND FALSIFIABILITY

In this paper, I will attempt to show that the notions of truthlikeness and falsifiability that are important for modern philosophy have a fairly clear root in ancient Greece. Xenophanes could be considered as a thinker in whose teachings the first remarks on epistemological questions appear. According to one preserved fragment of his teaching, it can be established that he clearly distinguishes indisputable, true knowledge from opinion (*Sex. Emp. Adv.math.* 740.10), claiming that one can never have indisputable knowledge. We can only, it is claimed in another testimony, by researching over time, improve our opinions (*Stob. Ecl.* 1.8.2). Parmenides argues this difference in much more detail, while Plato basically believes that our opinions about the empirical world, regardless of the degree of justification, can only look like the truth, while indisputable knowledge binds to the world of ideas. In Herodotus' consideration of the theories of summer floods caused by the Nile (*Her. His.* 2.20-24), we can see the first evidence of a criterion for distinguishing relevant from irrelevant theories based on the criterion of falsifiability. At the same place, one can see his attempt to rank relevant theories according to the degree of persuasiveness.

Key words: Xenophanes (ca. 570 – ca. 478 B.C.), Herodotus (ca. 484 – ca. 430/420 B.C.), truthlikeness, falsifiability, opinion, knowledge.

Доц. др НИНА КРШЉАНИН
Правни факултет
Универзитет у Београду

СЕКСУАЛНИ ДЕЛИКТИ У УР-НАМУОВОМ ЗАКониКУ

У раду ће се анализирати регулатива сексуалних деликата из чл. 6–8. Ур-Намуовог законика (око 2100. године пре н.е.). Аутор ће аргументовати да би, уместо класичног категоризовања ових кривичних дела као силовања и прељубе, требало усвојити квалификацију ближу тексту самог Законика, а удаљенију од концепата савременог права: недозвољено раздевичење, односно кршење права мужа или власника на сексуални однос са својом супругом или робњом, а нарочито на њено девичанство. Иако је овај аспект, наравно, итекако примећен у стручној литератури, сматрамо да ће посматрање ових деликата примарно из наведене перспективе допринети бољем разумевању како правних схватања, тако и родних односа и структуре друштва у античком Уру. Поређења ради биће коришћене одредбе из других клинописних законика које регулишу сродну материју.

МИЛЕНА Ж. КУЛИЋ, докторанд
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЈА ТЕАТРА У ЕСЕЈИСТИЧКОМ И КРИТИЧКОМ РАДУ СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА

У раду ће бити речи о поетици театра у есејистици и позоришној критици Слободана Селенића, која кореспондира са концепцијом драмске књижевности у ритуалном античком смислу. Анализирајући текстове Слободана Селенића указује се на могуће перспективе фрагментарног тумачења Селенићеве позоришне мисли, а метод проучавања се заснива на реконструкцији промишљања Слободана Селенића о драмској и позоришној уметности.

Кључне речи: Слободан Селенић (1933–1995), позориште, позоришна критика, мит, ритуал, драма

Др ДАРКО М. ЛАКЕТИЋ
Институт за анатомију „Нико Миљановић“
Медицински факултет
Универзитет у Београду

Др НЕБОЈША М. РАДЕНКОВИЋ
Правно-пословна школа
Ниш

ЈЕДАН ОСВРТ НА ДОСТИГНУЋА У МЕДИЦИНИ ДРЖАВА СТАРОГ ИСТОКА И УТИЦАЈ НА МЕДИЦИНУ СТАРИХ ГРКА

Рад проистиче из интересовања аутора, од којих је један лекар, а други историчар, о неким достигнућима у области медицине античких држава, првенствено Старог истока и Грчке. Како је медицина настала и почела свој развој још од преисторије, о чему сведоче многобројни археолошки остаци, аутори наглашавају да процват доживљава у периоду антике. Развојни пут ове комплексне науке започео је, како је већ наглашено, још у државама Старог истока од којих су знања постепено преузимали прво стари Грци а потом и стари Римљани, стално усавршавајући своја достигнућа у области лечења оболелих али и повређених у честим ратовима. Аутори се укратко осврћу и на социјални статус и однос државе према особама које су трпеле трајне последице тих дешавања. Знања о човечијем телу и разним болестима се полако проширују, а већ се управо код старих Грка медицина постепено одваја од религије и постаје научна дисциплина, чији је циљ унапређење људског здравља. Аутори у раду приказују трагове и утицај научних сазнања и достигнућа старих народа истока на развој и усавршавање медицинских знања код старих Грка.

Кључне речи: праисторија, медицина, античке државе, Стари исток, достигнућа, стари Грци, наука.

Др ВЕСНА МАНОЈЛОВИЋ НИКОЛИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

Др ИВАНА КУЗМАНОВИЋ НОВОВИЋ
Висока школа СПЦ за уметност и конзервацију
Београд

МИРА РУЖИЋ И АРХЕОЛОГИЈА РИМСКОГ ПЕРИОДА У СРБИЈИ

Друштво за античке студије Србије изгубило је свог драгоценог члана, дугогодишњег сарадника и доброг пријатеља. Мира Ружић (1959-2017) била је научни сарадник Археолошке збирке Филозофског факултета у Београду. Њен прерани одлазак оставио је велику празнину у археолошкој науци, пре свега на пољу римске археологије. Још током студија учествовала је у истраживањима многобројних археолошких локалитета. Стекла је велико искуство, од првих теренских корака у Банату, преко Ђердапа и Раса, Биоча, Свача и Улциња до Левија (Levie, Corsica) и још низа локалитета у Србији и Црној Гори. То ју је квалификовало како за руководиоца теренских археолошких истраживања тако и за руководиоца научно-истраживачких пројеката. У зрелијој фази њен опус био је усмерен на два значајна локалитета римског периода: *Municipium S* (Комини, Пљевља) у Црној Гори и *Remesiana* (Бела Паланка).

Мира Ружић је показала неисцрпну енергију, истраживачку радозналост и изузетну професионалност у сваком сегменту теренског и научног рада, као и у раду са студентима којима је са жаром откривала тајне археолошког заната. Њена библиографија, коју прилажемо у зборнику радова са скупа, обухвата широк спектар тема којима се бавила и указује на богату научну каријеру, прерано прекинуту. Поред тога, Мира Ружић је имала и дар да своја стручна и научна домишљања презентује на посебан и њој својствен начин, једноставно и разумљиво.

Кључне речи: Мира Ружић (1959–2017), римска археологија, научно-истраживачки опус.

Проф. др КСЕНИЈА МАРИЦКИ ГАЂАНСКИ
Председник Друштва за античке студије Србије
Београд

АНТИЧКЕ ТЕМЕ У „ПЕСМИ О ПЕСМИ“ ИВЕ ТАРТАЉЕ

Наш дугогодишњи сарадник на скуповима Друштва за античке студије Србије, пријатељ и луцидни саговорник, свестрани зналац свих књижевности и свих епоха, професор Иво Тартаља (1930–2020) оставио нам је у аманет своје драгоцено тумачење неколицине античких тема у својој невеликој књизи **Песма о песми**, објављеној у СКЗ 2013. године, (стр. 315), Коло CV, књига 708, с поднасловом **Широм књижевности**.

Већ у Уводу Тартаља излаже малобројне примере из античке лирике, како их је у својој антологији **Лирика у светској књижевности** (БГД, 1982) представио Војислав Ђурић.

Тартаља почиње с излагањем Одисејеве кратке приче, да би описао хеленску трагедију у Аристофановој комедији. Овај рад ће бити посвећен анализи ове две занимљиве теме у Тартаљиној интерпретацији.

Кључне речи: Иво Тартаља (1930–2020), антика, теорија књижевности

ТАКТИКА ДАРИЈА III У БИЦИ КОД ИСА

У модерној историографији, још од времена великог немачког историчара XIX века, Јохана Густава Дројзена (Johann Gustav Droysen, 1808–1884), преовлађује уверење да последњег краља ахеменидске Персије Дарија III нису одликовале особине способног владара и војсковође. То уверење води порекло од ставова бројних грчких и латинских писаца из времена Римског царства. Оно се учврстило и усталило у историографији заслугом шкотског правника и историчара Вилијема Тарна (William Woodthorpe Tarn, 1869–1957), а затим се одржало захваљујући „ревизионистичкој школи,“ која од друге половине XX века доминира модерном историографијом о Александру, бар када је реч о англосаксонским земљама. У овој школи постоји тенденција да се омаложавањем Александровог противника умањи значај и величина македонског освајача. С друге стране, стручњаци попут француског историчара Пјера Бријана (Pierre Briant) или британског историчара Чарлса Мурисона (Charles Murrison) иступили су против таквог става и износе низ аргумената у Даријеву корист.

Циљ овог рада је најпре да покаже да су историчари превише строго судили Дарију под утицајем пристрасних грчких и латинских извора. Ова пристрасност нарочито долази до изражаја поређењем Дарија III, Александровог „недораслог“ противника са Александровим „достојним“ противницима, попут Мемнона Рођанина, Мазаја или Пора. Александар их је све поразио, а Мемнон и Мазај су, попут Дарија, побегли пред Александром из битке. Но антички извори оштро осуђују само Даријеве поразе и Даријево бекство, док су за остале Александрове супарнике пуни ласкавих речи и дивљења. Као друго, биће изнети аргументи у прилог тврдњи да је Дарије III у бици код Иса имао реалистичну и остварљиву тактику. То ће се постићи сагледавањем догађаја из Даријеве перспективе, анализом његових планова, циљева и мотива.

Кључне речи: Дарије III, Александар Велики, битка код Иса, историографија о Дарију и Александру, војна историја.

Др СЛАЂАНА МИЛЕНКОВИЋ

Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре - Сирмијум
Сремска Митровица

ЕПИСТЕМИОЛОШКИ ЗНАЧАЈ ДРЕВНИХ ЗНАЊА АНТИЧКИХ АУТОРА У МОДЕРНОЈ НАУЦИ О ЈЕЗИКУ

Епистемиолошки значај древних знања античких аутора о језику оваплоћен је у проучавању говора и језика данас. Билингвизам као феномен изучава се интензивније тек у XX веку, на темељу древне традиције науке о језику. Појава која представља способност појединца да комуницира на два језика, подједнако добро на оба или са израженијим вештинама комуницирања само у једном, назива се билингвизмом. Појам билингвизам се у раду разматра са становишта циљева – друштвених, научних, индивидуалних, из аспеката науке о језику. Циљ рада је да се истражи билингвизам као феномен у српско-грчкој породици, на темељу домета људског сазнања.

Кључне речи: наука о језику, билингвизам, говор

МЕРЕОЛОШКИ НИХИЛИЗАМ У АНТИЦИ: СОКРАТОВА ЗАГОНЕТКА ЕЛЕЈЦИМА

У Платоновом дијалогу *Парменид*, Сократ води разговор са Зеноном и Парменидом, представницима Елејске школе. Дијалог започиње Сократовим покушајем да одговори на Зенонове аргументе у корист апорије да *Једно не може бити и Једно и Многоство*. На основу апорије, Зенон закључује да је мноштво немогуће. Дијалог између Сократа и Зенона, а касније Парменида и Сократа, заснован је на проблемима у вези са античким схватањем односа делова и целине. Сократ формулише своју загонетку кроз, за њега својствени, иронични приступ, позивајући се на једну од Зенонових премиса (у облику *modus tollens* аргумента): ако постоји мноштво ствари, онда те ствари морају истовремено да личе и да не личе једна на другу, а то је немогуће јер сличне ствари не могу бити различите као што различите ствари не могу бити сличне.

Сократова загонетка, постављена пред Зенона, захтева одговор на питање како је он, Сократ, Једно и Мноштво истовремено? Неко би могао да покаже да је Сократ мноштво наглашавајући да су делови Сократове десне стране тела- једно, а делови Сократове леве стране тела- друго. Исто важи и за предњи и задњи део Сократа, што значи да би неко могао да тврди да Сократ има чак седам делова, а истовремено је једна целина. Након тога, Парменид покушава да одговори на Сократову загонетку постављајући сопствену загонетку - Дилему композиције. Дилема композиције своди проблем делова и целина на проблем форми. Парменидово питање Сократу је да ли ствари које поседују одређену форму поседују само њен део или целу ту форму? Парменид покушава да направи аналогију са недељивошћу форми, мислећи да ће Сократ, будући да форме сматра недељивим, морати да се сложи са закључком о немогућности мноштва. Сократ на Парменидову дилему одговара објашњењем да су форме истовремено присутне у многим различитим стварима те да стога нису подељене.

Мереолошки нихилизам је теорија према којој не постоје ствари које имају делове. Једино што постоји су основне честице, односно атоми. Постоји неколико верзија мереолошког нихилизма:

1) Физикалистички мереолошки нихилизам, или квази-мереолошки нихилизам: атоми су физичке појаве и међусобно интерагују, већина ствари нема делове, али неки објекти, попут тела и ума, имају делове.

2) Дуалистички мереолошки нихилизам: ум не можемо свести на атоме, јер је некомпозитан, иако није јасно од чега је ум направљен.

3) Панпсихистички мереолошки нихилизам: једино што постоје су атоми, што значи да су атоми идентични уму.

Циљ овог рада је покушај да се утврди којој врсти мереолошког нихилизма припадају Зенон и Парменид. Поред тога, покушаћемо да утврдимо да ли се Сократ такође може сматрати неком врстом мереолошког нихилисте.

Кључне речи: Сократова загонетка, мереолошки нихилизам, Елејска школа, део-целина однос.

NEKI EPITETI BOGINJE AFRODITE

Grčka Afrodita, odnosno rimska Venera, svakako je jedno od najzanimljivijih antičkih božanstava. To je po mnogo čemu jedinstvena boginja i razloge za njeno usvajanje od strane Helena treba tražiti najpre na području Bliskog istoka i u kulturnim uticajima koji su dolazili iz tog dela sveta. Obično se širenje Afrodinog kulta u grčkom svetu vezuje za boginju Aštar/Astarte i prostor Fenikije i Sirije, ali takođe i za neka druga orijentalna velika i mnogopoštovana božanstva kao što su Ištar (Mesopotamija) ili Hator (Egipat). Sa grčkom Afroditom su takođe vremenom izjednačene i neke druge stare boginje plodnosti sa prostora Mediterana, poput italske i rimske Venere. Sve to je uslovalo postojanje u starini velikog bogatstva različitih kultova i predstava koje su dovodene u vezu sa ovom boginjom. To bogatstvo je preneto i na brojne zanimljive kultne epitete pod kojima je boginja Afrodita poštovana i slavljena. Iako je Afrodita kod starih Helena, ali i u kasnijoj tradiciji, bila najviše poznata kao boginja lepote i ljubavi, posebno one čulne, i kao zaštitnica „najstarijeg zanata“ i seksualnih radnica, ona je već kod najstarijih pesnika i u homerskim epovima nosila epitete koji su upućivali na njeno mesto rođenja: nazivana je tako Kiterkom (*Kythereia*), Pafkinjom (*Paphia*) ili najčešće samo (rođenom) Kiprankom (*Kypris*, *Kyprogeneia*). Takođe je slavljena i poštovana kao nebeska boginja (*Ourania*), vladarka vrhova, visova i rtova (*Akraia*), zaštitnica mornara, morske plovidbe i mirnih luka (*Pelagia*, *Potnia*, *Euploia*, *Limenia*), kao svenarodna boginja (*Pandemos*) i sa brojnim drugim epitetima. Odatle je Afrodita kao boginja uživala poštovanje u mnogim starogrčkim polisima, najčešće na karakterističnim istaknutim mestima u lukama i na planinskim vrhovima. Ovi dobro poznati, ali takođe još neki u izvorima daleko ređe potvrđeni epiteti boginje Afrodite analiziraju se u ovom radu.

Dr TAMARA PLEĆAŠ
Dr JELENA PAVLIČIĆ
Institut za filozofiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

SOKRAT KAO IDEAL MUDRACA: DVE HELENISTIČKE INTERPRETACIJE

Platon u dijalogu *Obrana Sokratova* navodi da je Sokrat mudriji od svojih sugrađana Atinjana zbog toga što on ne misli da zna ono što ne zna (upor. Pl. *Ap.* 21d; Pl. *Ap.* 29b—c), što je čest slučaj sa njegovim sagovornicima koji neretko neopravdano tvrde da poseduju znanje. Jedini koji su u tom dijalogu pošteđeni Sokratove osude, makar u određenoj meri, jesu zanatlije koje poseduju određenu veštinu, i u tom smislu i određeno znanje. Osim navedenog, Platon Sokratu pripisuje i stav u skladu sa kojim život koji nije istražen, zapravo nije ni vredan življenja (Pl. *Ap.* 38a).

Ako govorimo o helenističkoj filozofiji i helenističkoj recepciji Sokrata, ispostavlja se da Sokrat može podjednako da bude „najbolji“ od stoika ali i „proto-skeptik“, to jest prvi među skepticima (upor. Bett 2006), posebno kada je reč o prvim akademičarima. Iako je reč o dvema školama koje su smatrane „suparničkim“, istovremeno je reč i o školama čiji su predstavnici, kako nam to sugerišu određeni tumači, viđeni kao naslednici Sokratovog načina filosofiranja i

življenja. Sledeći taj uvid, u izlaganju ćemo ispitivati distinkciju filosof/mudrac, kao i neophodne (pred)uslove za pripisivanje mudrosti, pokušavajući da odgovorimo na pitanje da li je znanje dostižno i u kojim slučajevima možemo da tvrdimo da posedujemo znanje. Pritom ćemo imati u vidu stoičku, odnosno skeptičku poziciju, ali i određene savremene filofske, to jest epistemološke polemike.

Ključne reči: Platon, stoici, skeptici, znanje, epistemologija, mudrac, filosof

Проф. др ЈОВАН ПОПОВ
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

РАСИН И ЕУРИПИД: ПРАЋЕЊА И ОДВАЈАЊА

Као добар познавалац антике и оба класична језика, Жан Расин (Jean Racine, 1639–1699) се на свом врхунцу вратио грчком миту и то преко свог омиљеног трагичара Еурипида. У предговорима за *Ифигенију* (1674) и *Федру* (1677) он је врло детаљно образложио модификације фабула *Ифигеније у Аулиди* и *Хиполита*, поносан што је за сваку битнију пронашао утемељење у митолошким или историографским изворима. Осим подсећања на ове појединости, у раду ћемо се усредсредити на разлике у садржајима које Расин није образложио, посебно на оне за које сматрамо да су биле условљене другачијим друштвено-историјским и идеолошким контекстом.

Проф. др УНА ПОПОВИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

ИСТИНА ПОЕЗИЈЕ: АЛФАРАБИ О ЛОГИЧКОМ СТАТУСУ ПОЕТСКОГ ГОВОРА

Тема овог рада је Алфарабијево тумачење поезије у светлу истиносног статуса поетског говора. Алфарабијев став је платонички, будући да он поетски говор подвргава истој рационалној анализи коју примењује и на све остале употребе језика, а последица тога је статус поетике као једне од дисциплина логике. Анализа ће показати унутрашњу напетост овог подухвата који резултује оценом о нужној лажности поетских говора, те указати на то да наведени суд Алфараби може да донесе само пратећи везу Аристотелове теорије термина и истиносног статуса исказа. Алфарабијево разумевање поезије такође ће бити представљено и као укрштање Платонових и Аристотелових позиција поводом односа поезије и истине, те као теорија која је у даљем развоју арапске средњовековне мисли провоцирала живу расправу поводом истог проблема.

Кључне речи: Алфараби (око 878 – око 950), поезија, истина, лаж, референција.

Prof. Una Popović, PhD
Faculty of Philosophy
University of Novi Sad

THE TRUTH OF POETRY: AL-FARABI ON LOGICAL CHARACTER OF POETICAL SPEECH

This essay is about Al-Farabi's understanding of poetry with respect to the truth conditions of poetical speeches. Al-Farabi's position is a Platonic one, since he considers poetical

speech to be subjected to the same rational analysis, which applies to all the other uses of language, consequentially asserting that poetics is a subdiscipline of logic. The analysis will point out to the problems inherent to this project, which results in Al-Farabi's position that poetical speeches are necessarily false. Also, the analysis will explain how such position could only be derived from the perspective of Aristoteles's theory of terms and the truth conditions of propositions. Al-Farabi's understanding of poetry will also be presented as a mixture of Plato's and Aristoteles's positions regarding the relation between poetry and truth, and additionally as a theory which provoked further interesting debates on the same issue in Arabic medieval philosophy.

Key words: Al-Farabi (ca. 878 – ca. 950), poetry, truth, falseness, reference

Др НЕБОЈША М. РАДЕНКОВИЋ
Правно пословна школа
Ниш

НАУЧНА ДЕЛАТНОСТ ПРОФЕСОРА МОМИРА ЈОВИЋА: УЏБЕНИЦИ И МОНОГРАФИЈЕ

У раду аутор говори о научној делатности уваженог професора универзитета и научног делатника Момира Јовића (1937-2014), рођеног у Дрнишу, који је дипломирао на Одељењу за класичне науке код академика Милана Будимира и Милоша Н. Ђурића и професора Мирона Флашара, Љиљане Црепајац и Радмиле Цице Шалабалић. Историју старог века положио је код академика Фануле Папазоглу. По образовању класични филолог и историчар, професор Момир Јовић бавио се разноврсним научним дисциплинама. Поред историје старог века М. Јовић се бавио и националном историјом средњег века и из те области је и магистрирао, код академика Симе Ћирковића затим лингвистиком, филологијом, историјом религије и балканологијом. У овом раду даје се и приказ његових уџбеника од којих истичемо *Латински језик за историчаре*, *Историја старог века 1* и *Историја Срба за студенте учитељског факултета*, као и приказ монографија *Рано хришћанство на Балкану*, *Српске земље и владари*, *Свети Сава*, *Србија и римокатоличка црква у средњем веку* и *Загонетни Стари свет*. Поред наведеног М. Јовић је објавио и преко сто научних радова и студија. Извод из његове библиографије доносимо у зборнику радова с овог скупа. Учествовао је на великом броју научних скупова, конгреса и семинара, као и у Друштву за античке студије Србије, а преко тридесет година радио је као професор Универзитета у Приштини и Новом Саду. Код великог броја студената остао је упамћен као изузетан предавач и педагог, а многе наше данашње научне делатнике увео је у свет истраживачког рада и науке. Име професора Момира Јовића биће трајно уписано у аналима српске науке и културе.

Кључне речи: Момир Јовић (1937-2014), биографија, професор, универзитет, научна делатност, уџбеници, монографије

Dr GORAN RUJEVIĆ
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

NAUKA, POJEDINAC I PROSEK

Početak savremene nauke prigodno se vezuje za transformaciju aristotelovske paradigme znanja u galilejevsku. Prema ideji te transformacije, antička aristotelovska nauka je bila tako ustrojena da je potpuno znanje nečega podrazumevalo poznavanje svrhovitog razloga, dok nova galilejevska nauka pod

znanjem podrazumeva poznavanje kauzalnih uzroka. Sekundarne u odnosu na tu promenu se potom postavljaju promene u izvoru autoriteta, statusu iskustva i slično. Međutim, savremena nauka je pretrpela još jednu, suptilniju transformaciju kroz inkorporiranje statističkih postupaka analize rezultata. Sa ovom promenom, stara Aristotelova ideja o nemogućnosti nauke o pojedinačnom ponovo postaje relevantna. Ona se može upotrebiti kao efikasno sredstvo za obrazlaganje specifičnosti statističkih interpretacija kao što su upoređivanja varijansi unutar i između grupa. To je čini veoma potentnom kao sredstvom obaranja određenih pseudonaučnih stanovišta. Ipak, ova revitalizacija je ograničenog dometa, budući da ova Aristotelova ideja jeste kompatibilna sa savremenom naukom u argumentativnom pogledu, ali ne nužno i u metafizičkom.

Ključne reči: Aristotel (384–322. pre n.e.), moć objašnjavanja, moć predviđanja, statističko modelovanje, univerzalnost

GORAN RUJEVIĆ, PhD
Faculty of Philosophy
University of Novi Sad

SCIENCE, THE INDIVIDUAL AND THE AVERAGE

The beginnings of modern science are appropriately associated with the transformation of the Aristotelian paradigm of knowledge into the Galilean. According to this idea, ancient Aristotelian science was such that knowing something comprehensively meant knowing its final cause, whereas in Galilean science, knowing something comprehensively meant knowing its efficient cause. Secondary to this change are changes in the origin of authority, the status of experience and so forth. However, modern science underwent another subtle transformation with the emergence of statistical analysis of data. With it, the old Aristotelian idea of impossibility of the science of the individual again becomes relevant. It can be used as a tool for explaining peculiarities of statistical interpretations such as those occurring when comparing variance within and between groups. This makes it useful for refuting certain pseudoscientific positions. However, this revitalization is of a limited scope as Aristotle's idea is compatible with contemporary science in its argumentative aspect, but not necessarily in its metaphysical aspect.

Keywords: Aristotle (384–322 B.C.), explanatory power, predictive power, statistical modelling, universality.

МА АЛЕКСАНДАР СИМИЋ, докторанд
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

АТИНСКИ РОБОВИ И ОСЛОБОЂЕНИЦИ У ХЕЛЕНИСТИЧКОМ И РИМСКОМ ПЕРИОДУ: ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ

Истраживање ропства у античкој Атини последњих деценија привлачи велику пажњу научника. Иза робова који су живели у старој Атини остали су писани трагови, како помени међу старим писцима, тако и спискови робова уклесани на камен. Готово сва изворна грађа која поуздано бележи робове и ослобођенике потиче из класичног периода атинске историје. Због тога су се истраживачи атинских робова и ослобођеника фокусирали на тај период.

Из Атине хеленистичког и римског периода није сачуван ниједан поуздано потврђен списак робова. Са друге стране, тај период атинске историје обилује другим епиграфским изворима. За тему ропства најважнији су бројни надгробни споменици и, ређи, спискови чланова религијских удружења. Применом нових технологија и другачијим методолошким приступом приликом читања ових извора, могуће је донекле

осветлити положај робова и ослобођеника у Атини у периоду од III века пре н.е. до III века н.е.

Дигитализација атинске епиграфске грађе, као и дигитална издања атинске просопографије омогућавају прегледање великог броја натписа. Могућност претраге путем кључних речи додатно олакшава цео процес. Поред тога, овакав начин истраживања је показао важност савремене технологије у античким студијама, јер је пандемија коронавируса ограничила приступ библиотекама.

Добијени резултат, тј. списак имена, се, потом, пореди са списковима робова из класичне Атине, као и са материјалом из хеленистичких Делфа, за које постоје бројне епиграфске потврде ослобађања великог броја робова чија су нам имена сачувана. Међутим, овај метод истраживања има један велики недостатак. За веома мали број личности је недвосмислено потврђено да су били атински робови или ослобођеници. За остале се њихов статус може само претпоставити на основу њихових имена, занимања или недостатка патронимика и демотика. Ово истраживање, ни у ком случају коначно, може помоћи при осветљавању овог сложеног питања.

Prof. dr DUŠAN STANOJEVIĆ
Medicinski fakultet
Univerzitet u Beogradu

PRIKAZ POROĐAJA IZ NEOLITA NA FIGURINAMA IZ BELICE I MEDVEDNJAKA

Kada je čovek počeo da se uspravlja počela je da se menja i karlica žene i mehanizam porođaja. Ova promena na mušku i žensku karlicu desila se verovatno kada se čovek potpuno uspravio. Promena karlice i mehanizma porođaja omogućili su stvaranje najvećeg mozga u evoluciji sisara. Ali promena mehanizma porođaja kao najmlađeg u evoluciji mehanizama donela je i brojne kolateralne nedaće. I dan danas mehanizam porođaja kod čoveka je veoma manjkav. U mnogim slučajevima, ukoliko se ne bi uradio carski rez, od sto žena koje se porađaju pet bi sigurno umrle.

Nesumnjivo da je takvo stanje bilo i u doba neolita na tlu Srbije (približno 6200–4500. godine pre n. e.). Kada se tom stanju doda i infekcija, kojoj su trudnice veoma podložne, onda se stvari znatno komplikuju i broj smrtnih slučajeva raste.

Sa takvom prirodom suočen je bio i čovek neolita i protiv takvih stvari nije bilo odbrane. Jedini način na koji je on pokušavao da se štiti bila je umetnost, za šta primer pruža odgovarajuća ginomorfna plastika sa lokaliteta Pojate-Pojila u Belici, za stariji neolit, protostarčevačka kultura (6200–5500. godine pre n. e.) i Medvednjak u Grčcu, za mlađi neolit, vinčanska kultura (5500–4500. godine pre n. e.). Pravio je figurine trudnice smatrajući da što je verodostojnije napravljena figurina zaštita vlasnice na porođaju je veća. Otuda imamo figurine koje veoma realno prikazuju trbuh trudne žene, vulvu u momentu porođaja, pa čak i boju krvi na figurini koja je verovatno trebalo da štiti trudnicu od smrtonosnog krvarenja.

Др МИЛОРАД СТОЈИЋ
Археолошки институт
Београд

PRIKAZ ODEĆE NA FIGURINAMA SA LOKALITETA MEDVEDNJAK

На знатном броју човеколиких винчанских фигурина од печене земље и кости налазе се гравире које се могу протумачити као одећа представљених бића. Међутим, када

се те гравире пажљивије посматрају долази се до закључка да оне чине скуп мотива и идеограма повезаних у целину, али тако да творе приказ одеће. Тако је „V” мотив на горњем делу тела идеограм повезан са култом воде. Нешто што личи на нарамнице или гривне на надлактицама јесте шематизована креација змије. Исто је и са укрштеним тракама, спиралама, мотивом меандра, цикцак линијама и другим. Приказ такозване кецеље – правоугаоног мотива испод трбуха, повезан је са женским репродуктивним органом; кецеља је симбол заштите тог органа из кога се рађа живот. Уједно, она је и простирка на коју ће се ставити новорођенче непосредно после доласка на свет, али је и симбол универзалне плодности, засејане њиве. На извесном броју фигурина приказан је доњи веш, чиме је, такође, наглашена улога материце у обнови живота.

Нису уочене фигурине мушких ознака (са фалусом) на којима је приказана „одећа” са Медведњака (тако је и са других винчанских локалитета). На основу тога, може се закључити да све „одеване” фигурине представљају богиње, што је сасвим логично, имајући на уму пољопривредни карактер винчанске културе, у којој је доминантан култ плодности. Женско биће – персонификује плодност и све оно што условљава обнову живота: семе, кишу, процес оплодње, животну топлину, раст, рађање, натапање тла небеском влагом, подршку... Не због мање значајне улоге у тим процесима, већ ради истицања мушког принципа, мушка божанства у пластици приказана су увек са фалусом, без појединости које би се могле повезати са одећом. Према томе, извесно је да је одежа богиња замишљана баш као што је приказана на фигуринама.

Несумњиво, одећу сличну тој са фигурина носиле су винчанске жене. Она је штитила од хладноће и превелике топлоте, али је имала и апотропејску, магијску, репрезентативну и исцелитељску улогу, да чува од болести и злих сила, али да буде и статусни симбол. Бојена је минералним и биљним пигментима, а на њу су, помоћу такозваних пинтадера (печата), наносени и различити мотиви, махом геометријског облика. Судећи према предлошцима са фигурина са Медведњака, винчанска одећа је израђивана од упредених нити лана, могућно и вуне и коприве.

Dr NIKOLA TATALOVIĆ
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

EURIPID I PLATON: PRIVID I BIĆE

Rad nastoji da dovede u vezu dva načina tematizacije odnosa privida i bića, prvog, koje provodi Euripid u drami *Helena* i drugog koji se javlja u nizu Platonovih dijaloga. Veza između tragičara i filozofa koju rad nastoji da osvetli ne dolazi od toga što Euripidovo delo u celini, a pogotovo njegova *Helena*, preuzima mnoštvo filozofskih tema koje su određivale tadašnji intelektualni život. Takođe, data veza se ne uspostavlja na temelju proste činjenice da Platonovi dijalozi kao mimetički žanr pripadaju onome što se određuje kao sfera književnosti ili umetnosti uopšte. Euripid i Platon se dovode u vezu pre svega preko pitanja na koji način umetničko delo – drama i dijalog – kao delo fikcije može opravdati uspostavljanje razlike stvarnosti i privida, realnosti i fikcije? U pogledu na dato pitanje, rad pokazuje da Euripidova *Helena* počinjući razlikom između stvarne i prividne Helene, datu razliku u drugom delu tragedije poništava, pokazujući time da umetničko delo ne može da uspostavi svojim sredstvima datu razliku, ali i više od toga. Naime, Euripid pokazuje da data razlika kao takva nije primerena umetničkom delu, što povratno ne dovodi u pitanje samo Platonovu kritiku mimetičke umetnosti, već celinu Platonove ontologije.

Ključne reči: Euripid (oko 484 – 406. pre n.e.), Platon (428/427 – 348/347. pre n.e.), Helena, biće, privid, prikaz, telo, ime

KRISTINA TODOROVIĆ
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

NEGATIVNA TEOLOGIJA: DERIDA, PROKLO I DIONISIJE AREOPAGIT

Ispitujući mogućnosti, odnosno granice jezika, Žak Derida u nekoliko svojih eseja istražuje pojam negativne teologije. Kao što Derida sam kaže, poreklo ovog pojma se može pronaći u Platonovim delima. Međutim, negativna teologija je bila centralna tema novoplatonističke filosofije Prokla, kao i hrišćanskog učenja Dionisija Areopagite, čija dela Derida pominje u svojim istraživanjima. Ono što spaja Prokla i Dionisija jeste misao o tome da je Bog transcendentan u odnosu na sve što je stvoreno. S obzirom na to da Proklo i Dionisije smatraju da su naše saznanje i jezik ustrojeni tako da odgovaraju onome što je stvoreno, postavlja se pitanje na koji način je onda moguće saznati i govoriti nešto o Bogu. Postoje brojne afirmativne tvrdnje o Bogu, ali Proklo i Dionisije nam ukazuju na to da nam one nipošto ne otkrivaju *šta Bog jeste*. Zbog toga je svaku afirmativnu tvrdnju neophodno dopuniti njenom suprotnošću, negativnom tvrdnjom. Ovaj način govora o Bogu, predstavlja spoj pozitivne i negativne teologije. Autorka će u ovom radu pokušati da odbrani tezu da je u delima Prokla i Dionisija pojam negativne teologije neodvojiv od pojma pozitivne teologije, upravo kroz prizmu kritike Deridinog mišljenja da negativna teologija ima primat nad pozitivnom teologijom. Derida tumači negativnu teologiju kao *poseban stav prema jeziku*, koji ima za cilj da nam ukaže na njegove granice. Ono što se ovim radom želi pokazati jeste da se uloga negativne teologije ne iscrpljuje samo u razotkrivanju granica do kojih seže jezik kojim se nešto govori o Bogu, već se ona ogleda i u razumevanju pozitivne teologije. Pozitivna teologija, ili pozitivne tvrdnje o Bogu imaju ključnu ulogu u obredima (ritualima), koja predstavljaju bitan aspekt kako Proklove, tako i Dionisijeve misli. Zbog toga, autorka smatra da se Proklovi i Dionisijevi pokušaji saznanja Boga ne završavaju isključivo na ispitivanju misaonih sposobnosti, samim tim i naših jezičkih sposobnosti, već se oni odnose i na jednu drugu dimenziju, dimenziju učestvovanja u određenim obredima (ritualima). Međutim, to svakako ne znači da se svi Proklovi i Dionisijevi pokušaji saznanja Boga završavaju misticizmom, već upravo harmonijom između misticizma i pokušaja misaonog objašnjenja, baš kao što postoji harmonija između pozitivne i negativne teologije.

Ključne reči: Derida, Dionisije Areopagit, Proklo, negativna teologija, jezik

Проф. др СНЕЖАНА ФЕРЈАНЧИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

САНИТЕТСКА СЛУЖБА РИМСКЕ ВОЈСКЕ У СВЕТЛУ ЕПИГРАФСКИХ ИЗВОРА

Римска војска је имала развијену и добро организовану санитарску службу. О њеном постојању, поред литерарних и археолошких извора, сведоче и релативно бројни епиграфски споменици из Рима, Италије и провинција. На појединим натписима помињу се болнице (*valetudinaria*) у војним логорима и утврђењима. Када је реч о особљу, на епиграфским споменицима најчешће се помињу лекари. *Medici* су посведочени у свим

одредима римске војске (легије, *auxilia*, нумери, преторијанска гарда, градске кохорте, кохорте вигила, *equites singulares*). Термини као што су *medicus chirurgus* и *medicus clinicus* указују на постојање специјалистичких служби. У натписима налазимо и термин *medicus ordinarius*, чије је значење предмет расправа у модерној историографији. Он се можда односи на статус лекара, али би могао означавати и лекара опште праксе. На епиграфским споменицима Римског царства помиње се, поред лекара, и помоћно особље као што су, примера ради, *capsarii* и *optiones valetudinarii*.

Проф. др ЖЕЉКА ШАЛИН
Филозофски факултет
Универзитет у Бањој Луци

Проф. др ГОРДАН МАРИЧИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

ПОЛОЖАЈ И СТАТУС ДЕКУРИОНА У ВРЕМЕ ПОЗНОГ ЦАРСТВА

У овом раду настојимо да осветлимо положај и правни статус декуриона у време Позног царства на основу првих десет одредаба дванаесте књиге Теодосијевог кодекса (*De decurionibus*), чији превод на српски језик доносимо по први пут. Сви декрети проглашени су за време владавине цара Константина Великог и имали су за циљ да вежу декурионе за њихове муниципијуме, али и да драстично повећају њихове финансијске обавезе према локалној заједници. Тежак и непривлачан положај и статус декуриона имаће за крајњу последицу њихова настојања да побегну како од статуса тако и места живљења. То је доводило до дезорганизације и економског назадовања градова, али и урушавања унутрашње стабилности државе.

Кључне речи: Теодосијев кодекс, Константин Велики, декуриони, Позно царство, сенатори, градске елите, декрети, царска администрација.